

TIP EĞİTİMİ ve İNSAN HAKLARI

Rachel IZZARD*

İnsan Hakları İçin Hekimler (İHH) kuruluşunun amacı, sağlık personelinin dünya çapında insan haklarının korunmasına yönelik özel becerilerini ve nüfuzlarını yönlendirmek olup bu amaçla çalışan bağımsız bir tabip ve sağlık çalışanları örgütüdür. Hedeflerinde belirtmiş olduğu gibi sağlık çalışanlarını ve kamuyu insan hakları konusunda bilgilendirmek istemektedir. Birleşik Krallık için konuşmak gerekirse, bu amaç sağlık çalışanlarına yönelik 'Tıp ve İnsan Hakları' konulu özel okullar yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Bununla birlikte üniversitelerde verilen lisans düzeyindeki tıp eğitimi söz konusu olduğunda, öğrencilere, insan haklarının geliştirilmesi, ihlali ve bunlara yönelik saygı gibi konulara tıbbın nasıl yaklaşabileceğini öğretmek için hiçbir fırsatımız olmamıştır. 1993 Aralığı'nda uzun zamandır beklediğimiz fırsat doğdu. Birleşik Krallık'taki lisans düzeyindeki tıp eğitiminden sorumlu kanuni kurum olan Genel Tıp Şurası-GTŞ (General Medical Council) tıbbi müfredatı değiştirmek ve bilgi yığılması sözkonusu olan yerlerde eksiltmeler yapmak üzere tasarlanmış bir dizi tavsiye kararı aldı.

Tavsiye kararları pratik olarak, mezun olurken ve sağlık kurumlarında ön hizmetlerde çalışma sorumluluğunu üzerlerine almadan önce tıp öğrencilerinin edinmeleri gereken temel bilgiler etrafında tanımlanmış bir müfredat programının oluşturulması ile tüm tıp okulları arasında belli düzeyde ortaklıkların oluşmasını sağlamıştır. Tavsiyede ayrıca bu müfredatın mevcut eğitim süresinin üçte ikisine yakını oluşturması gerektiği ve kalan vaktin okul düzeyinde açılacak seçmeli derslere ayrılması belirtilmiştir. GTŞ ayrıca yeni oluşturulacak bu seçmeli modellerin, eski müfredattan ödünç alınmış derslerin yeniden sunumundan ziyade öğrencinin kendi kendine öğrenme yeteneğini geliştiren çeşitli metodlarla tasarlanmış özünde yaratıcı modeller olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Müfredat programındaki bu değişiklik Dundee Üniversitesi ile İHH arasında halihazırda varolan ilişkilerin gelişmesine olanak sağlamış ve üniversitede insan hakları ve tıp üzerine oluşturulan seçimli programın

oluşturulması, İHH'ya sağlık personelinin insan hakları konusunda eğitmek üzere gerçek bir fırsat sunmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan Nuremberg Savaş Suçları Mahkemeleri'nden bu yana insan haklarını konuşma konusunda uluslararası düzeyde bir patlama yaşanmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, onun Avrupa'daki karşılığı olan İnsan Haklarını ve Temel Özgürlüklerini Korumak İçin Avrupa Sözleşmesi ve Amerika'da ve Afrika'da ortaya çıkan benzer bölgesel belgeler bu konudaki örneklerin arasındadır. Bu anlaşmaların ve sözleşmelerin çoğu tıp ile ilgili maddeler taşımaktadırlar. Tıp uzmanlarının özel yetenekleri, toplumda oluşturdukları saygınlık, mesleki etikte belli kurallara sahip olmaları, tüm bunlar insan haklarını desteklerken doktorlara avantajlı bir konum sağlayabileceği gibi, onların insan hakları ihlallerinin içine sürüklenmesi riskini de içlerinde barındırırlar. Dolayısıyla lisans düzeyinde insan hakları ile ilgili meselelerde ders vermek hem gerekli hem de uygundur. Çünkü bu eğitimden edinilecek bilgi ve tavırlar, genç doktorların tıbbi nasıl uygulayacakları öğreniminin doğal, ayrılmaz bir parçasını oluşturmaktadırlar.

İHH, tüm bunların farkında olarak, "Tıp ve İnsan Hakları" temalı bir program oluşturabilmek için gerekli maddi yardımı sağladı. Programa dahil edilecek bir dizi başlık belirlendi ve gerekli olan yazılı kaynaklar sağlandı. Gerekli materyalin toplanabilmesi için 100'den fazla resmi kuruluş ve NGO ile iletişime geçtik. Öğrencilerin kullanımı için özel ihlal raporları, kampanya broşürleri, videolar, kitaplar, dergi ve gazete kopyalarından oluşan 700 belge ayrılırken, diğerleri programın içeriğinin oluşturulmasında kullanıldılar. Her ne kadar program Dundee müfredat programı ile uyum sağlayabilmek için iki haftalık bir program olarak tasarlanmışsa da, Birleşik Krallığın diğer tıp okullarında ve tabii ki tüm dünyada uygulanmasını kolaylaştırmak için dersin pek çok bölümü bilinçli bir şekilde esnek olarak tasarlanmıştır.

Ders düzenli ve belli bir mantık zincirini izleyen bölümlerden oluşmuştur (bakınız Tablo 1). İlk gün insan hakları hukukunun gelişmesi ve değişimine ayrılmıştır. Ders, kısa konu anlatımlarının arasına serpiştirilmiş,

* Physicans For Human Right-İskoçya
Çeviren: Özlem Akarsu

Tablo 1: "Tıp ve İnsan Hakları" Programının haftalık çizelgesi

1. Hafta				
pazartesi insan hakları ve tıbbi giriş	salı tazmin mekanizmaları	çarşamba işkence ve olgu çalışması: kafa hasarından dolayı ölüm	perşembe doktorlar ve işkence	cuma doktorlar ve ölüm cezası
2. Hafta				
pazartesi AIDS/HIV ve Halk Sağlığı	salı Savaşta Tecavüz (Bosna)	çarşamba Sığınma Talepçileri (Yarım gün)	perşembe Sığınma Talepçileri	cuma Özet, değerlendirme konuk konuşmacılar ve NGO'lar

anlamayı ve bilgiyi ölçen kişisel çalışmalardan ve grup çalışmalarından oluşmaktadır. Bu çalışmalar en sonunda 1970'lerin başında Kuzey İrlanda'da İngiliz Hükümeti'nin şüpheli İRA üyelerine işkence yapmakla suçlanmış olduğu olaylara dayanan bir hayali senaryo aracılığı ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin tazmin prosedürlerinin incelendiği bir sınıf çalışması ile noktalanır. 1995'te İsrail'de gerçekleşmiş ve ölümle sonuçlanmış bir işkence olgusu bize hekimin işkenceye ve ölüm cezasının infazına katılımıyla ortaya çıkan meselelere ve hekimin mesleki bütünlüğünü ve bağımsızlığını sağlamak üzere düzenlenmiş etik ve yasal hükümlere değinme fırsatı vermiştir.

İkinci hafta ticari seks işçileri arasında HIV virüsünün yayılmasını önlemek için geliştirilmiş ve uygulanması için gerekli malzemenin François-Xavier Bagnoud Merkezi ve Harvard Halk Sağlığı Okulu ile işbirliği içinde Uluslararası Kızılhaç tarafından sağlandığı bir halk sağlığı programının insan hakları açısından incelenmesi ile başladı. Eski Yugoslavya'da gerçekleşen kitlesel tecavüz ve zorunlu hamilelik olgusu ile devam etti. Buradan uluslararası ya da iç çatışmalar sonucu ortaya çıkan sosyal problemlere özellikle de göçmen ve mültecilerin problemlerine yönelik tepkilere geçildi. Hak ihlallerinin yazılı olarak kanıtlanmasında ve sığınma talebinin meşruluğunun saptanmasında hekimin rolü ne idi? Program, etkinlik alanları ve yetkileri çerçevesinde NGO'ların çalışmalarını inceleyerek son bulmuştur.

Programın amacı ve hedefleri dersin başlığında öğrencilere dağıtılan ders kılavuzunun içinde yer alıyordu. Bunlar aşağıdaki gibi sunulmuştur:

1. Öğrencilere aşağıdaki bilgileri sağlamak:

(a) uluslararası olarak kabul edilmiş metinlerde tanımlanan insan hakları standartları

(b) bu anlaşmalara uygun davranmayı teşvik eden denetleyici mekanizmalar

(c) insan haklarına saygının pratik olarak garanti altına alınma yolları

2. Tıbbi personelin farkında olmadan insan hakları ihlallerine karıştığı durumlar ve yollarını ayırt edebilmek konusunda öğrencileri yetiştirmek.

3. Öğrencilere tıbbi personelin ve onların mesleki örgütlerinin insan haklarına nasıl saygı gösterebileceğini ve onu hangi yollarla koruyabileceğini öğretmek.

4. Öğrencilere grup çalışmasında verimli ve etkili çalışma yeteneklerini geliştirme konusunda yardımcı olmak.

5. Öğrencilerin seminer sunuşları ve tartışmalar yoluyla iletişim kurma yeteneklerini geliştirmek.

6. Öğrencilerin insan haklarını tıbbin uygulananın ayrılmaz bir parçası olarak gören bir tavır geliştirmelerine yardımcı olmak.

Programda formal ders anlatma bölümü bilerek asgari düzeye indirilmiştir. O günkü konu hakkındaki eğitim stratejisini özetleyen kısa bir ön sunuştan sonra öğrenciler, herbiri kendilerine daha önceden sağlanmış kaynaklar çerçevesinde konunun farklı yönlerini inceleyen gruplara ayrılırlar. Daha sonra her grubun üyelerinden biri tüm sınıfa inceledikleri konunun tartışma noktalarını aktaran bir sunuş yapar. Daha sonra sınıf önceki gruplardan birer kişinin katılımıyla oluşturulmuş yeni gruplara ayrılır. Bu yolla, grup içinde ve/veya sınıfta yapılan tartışmalar sırasında öğrendiklerini birleştirerek, gruplar konu hakkında daha sonra karşılıklı olarak çıkacak olgularda uygulayabilecekleri gerekli bilgiyi edinmiş olurlar.

Ders kılavuzunda da belirtildiği gibi dersin değerlendirilmesi kullanılan mevcut prosedürlerle ilgili üç sözlü ve bir yazılı yorumlama ile yapılmaktadır. Grup çalışmalarına

aktif olarak katılmaları öğrencilerin geçer not almasına yeterlidir. Sınıf ve grup çalışmalarına anlamlı katkılarda bulunan, grup çalışmasında iyi çalışabilen ve istenilen sonuca verimli ve etkili bir şekilde ulaşabilen öğrencilere, öğretmenler gözlemleri sonucunda oluşturdukları kanaatlerini kullanarak daha yüksek not verirler. Son olarak, her öğrenci sınıfa bildik kriterler çerçevesinde değerlendirilecek bir sunuş yapar. Öğrencilere sunuşları sırasında cesaretli olmaları için destek sağlanır.

Ders ilk kez Mayıs-Haziran 1996 tarihleri arasında 27 adet 1. sınıf lisans öğrencisine verilmiştir. Kursun değerlendirilmesi iki yolla yapılmıştır. Programa katılan her bireyin yan ilgilerini ölçen bölüm değerlendirme anketlerinin kullanımı aracılığıyla değerlendirme ve öğrenim kalitesi, ders sunuşları, kaynakların anlaşılabilirliği ve ders notları gibi kriterlerle programın bir bütün olarak değerlendirilmesi. Buna ek olarak derste görev alan öğretmenler iki haftanın sonunda resmi olmayan bir sözlü değerlendirme yapmışlardır. Derse katılan öğrenciler öğle yemekleri sırasında kendilerini sınıfta yapılan tartışmaları sürdürür bulduklarını ve akşamda eşleri ile aynı konuları tartıştıklarını ifade etmişlerdir. Tıp Fakültesi bu türden tüm

programları standart bir anket kullanarak ölçmüştür.

Programı bir bütün olarak ele alan bölüm anketi, dersleri "mükemmel" ve "kabul edilemez" arasında değişen beş ölçekli bir skala ile değerlendirmiştir. Programa katılanların % 71'i programı "mükemmel" geri kalan % 29'u ise "çok iyi" olarak değerlendirmişlerdir. Fakültenin değerlendirme formları beş puan üzerinden değerlendirilen 27 ayrı ifadeden oluşmaktadır. Programın bu 27 ifade için aldığı ölçümlerin ortalaması 4,42 idi ki bu oldukça yüksek bir ortalamadır.

Programın başlangıçta esnek olarak kurulması nedeniyle farklı konuların seçimine yer verilebilir. Öğrencilerin gelişimine ya da gelişkinlik düzeyine, konuya olan ilgilerine, kullanılabilir zamana göre, arzu edildiğinde ya da gerekli görüldüğünde konular daha derin çalışılabilir. Dahası daha önce belirtilmiş olduğu gibi derslerde gruplar halinde çalışılması, tüm öğrencilerin bütün materyalleri okumaları durumunda okunabilecek materyalden çok daha fazlasının mevcut ders süresi içinde okunabilmesini, incelenebilmesini sağlamaktadır.